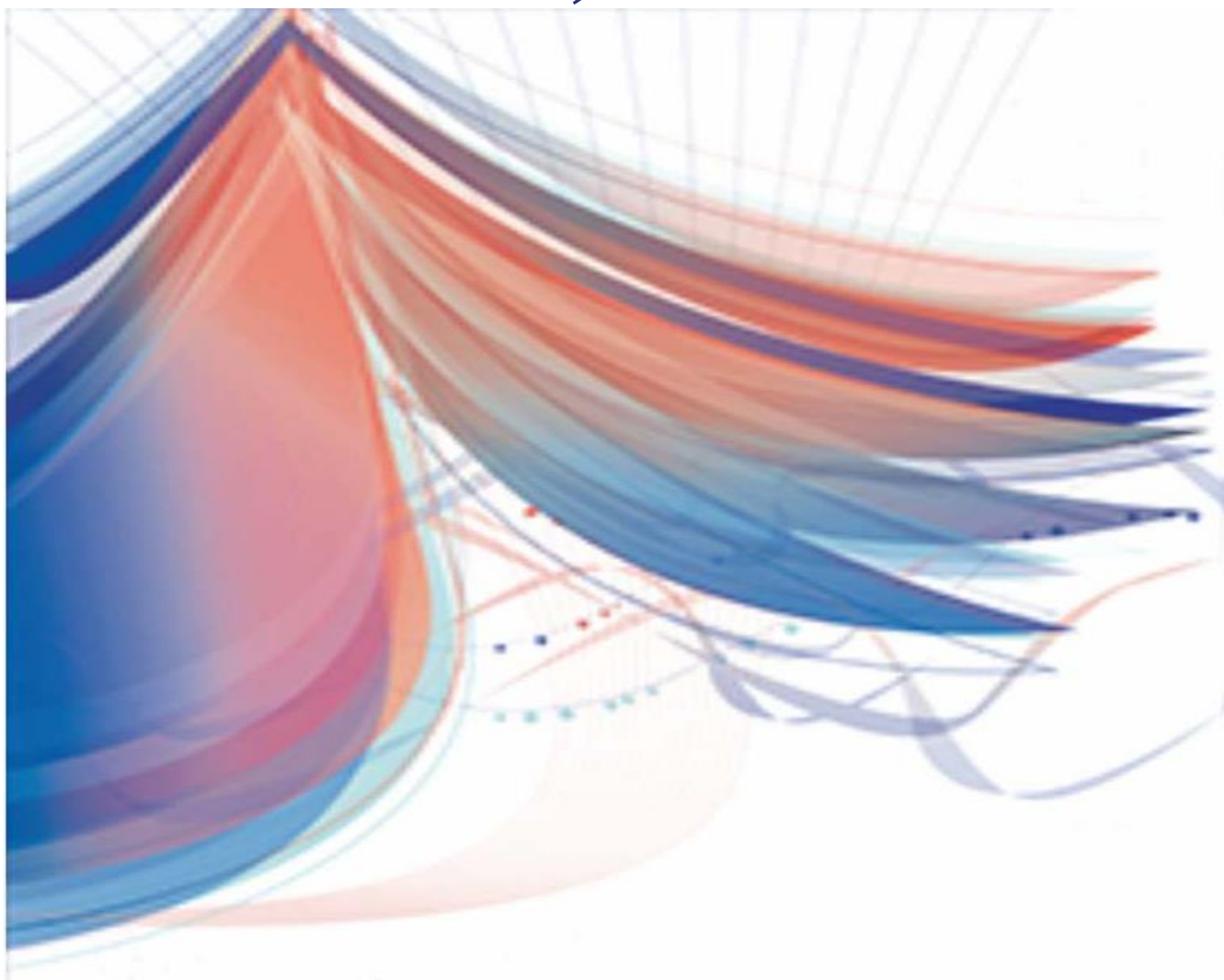

ISSN 2181-6833

PEDAGOGIK

MAHORAT

MS,2020

ПЕДАГОГНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИ – ТАЪЛИМ СИФАТИ ВА САМАРАДОРЛИГИ ОМИЛИ

Акрамова Матлюба Тўлкиновна – БухДУ Мактабгача ва бошланғич таълим факультети, “Мактабгача таълим” кафедраси катта ўқитувчиси

Мақолада ўқитувчининг инновацион фаолиятга тайёрлиги ва талабаларнинг креатив, яратувчанлик ва танқидий фикрлашларини шакллантириш масалалари муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: тайёргарлик, ўқитувчи, инновацион фаолият, талабани шакллантириш, ижодий фикрлаш, танқидий фикрлаш.

В статье рассматривается подготовленность педагога к инновационной деятельности и вопросы формирования у студентов творческого, созидательного и критического мышления.

Ключевые слова: подготовка, педагог, инновация, деятельность, формирование, студент, творческое мышление, критическое мышление.

The article discusses the readiness of the teacher to innovative activity and questions of formation of students' creativity, creative and critical thinking.

Keywords: preparation, teacher, innovation activity, the formation of the student, creative thinking, critical thinking.

Таълим босқичларига инновацион педагогик технологияларнинг жадал кириб келганлиги XXI асрнинг тезкор ахборот технологиялари барча жабҳаларни камраб олганлиги билан изоҳланади. Бугунги педагогдан ўз касбий малакасини муттасил такомиллаштириб бориш билан бирга инновацион педагогик технологиялар яратиш, уларни таълим жараёнида қўллашга лаёқатли бўлиш талаб этилмоқда. Педагогнинг инновацион фаолиятга тайёргарлик даражаси касбий малакасининг энг муҳим кўрсаткичига айланди. Зотан, педагогнинг инновацион фаолияти ижодий изланишлари, таълим шакли ва мазмунини такомиллаштириш йўлидаги илғор ғоялар яратиш, янгиликлар кашф этиш салоҳиятини намоён қилади. Инновацион педагогик технологиялар воситасида ўқувчи-талабаларда ҳам яратувчилик, ижодкорлик, мустақил фикрлаш таълим мақсадларига ўз изланишлари, онгли ижодий муносабат орқали эришиш лаёқатини таркиб топтириш кўзда тутилади.

“Инновация” лотинча сўз бўлиб, янгиланиш, “янгилик” маъносини ифода этади. Инновацион таълим-тарбия жараёнининг шакли ва мазмунини такомиллаштиришга хизмат қилувчи янги ғоялар яратишни кўзда тутати. Инновацион ғоялар бугунги таълим амалиётига жадал кириб бормоқда. Педагогик инновациялар таълим сифати ва самарадорлиги ортишига хизмат қилади. Айни дамда, жамиятдаги ҳар қандай янгиланиш жараёнлари, ислохотлар моҳияти билан узвий боғлиқ ҳолда рўй беради. Давлат таълим стандартларининг янгиланиб бораётганлиги; ўқув-методик адабиётлар, дарсликлар, дастурлар, таълим соҳаларига оид классификаторлар мазмун-моҳияти такомиллашиб бораётганлиги янги-янги педагогик концепцияларга туртки бермоқда. Бу каби янгиланишлар педагогик инновацияларнинг таълим соҳалари ва узлуксиз таълим тизимига жадал кириб боришини тақозо этмоқда.

Замонавий педагогларнинг айни жараёнлар ичида фаол иш олиб бориши қатор касбий сифатлари қатори инновацион фаолиятга тайёрлик даражасини талаб этмоқда. Бундай фаолиятга лаёқатлилик даражаси таълим технологияси лойиҳаси ва унинг марказидаги педагогик ғояда аниқ намоён бўлади. Таълим технологиясининг яратувчиси – педагог назарий билим, амалий тажриба, илғор таълим методлари ва усулларини қўллаш маҳоратини эгаллаган бўлса, таълим сифати билан самарадорлиги кафолатланади.

Ҳар қандай ўқитиш технологияси муайян дидактик мақсадга йўналтирилган экан, унинг асосида аниқ педагогик ғоя ётади. Педагогик технологиялар моҳиятини ўқувчи шахсини хилма-

хил жиҳатлардан ривожлантириш ғояси ташкил этгани учун хилма-хил мавзулар бўйича таълим технологиялари асосида ҳам айти шу ғоя ҳаракат қилади. Бироқ бу ғояни қандай шаклда, қайси усуллар ёрдамида ва қандай қилиб амалга ошириш керак? – деган саволга ҳар сафар янги, оригинал жавоб топишга ҳаракат қилинади. Ана шу “жавоб”дан технологияни ҳаракатга келтирувчи педагогик ғоя моҳияти тушунилади.

Узлуксиз таълим босқичларида таълим технологиялари самарадорлигини таъминлашга хизмат қилувчи интерфаол усуллардан кенг фойдаланилмоқда. “бхбхб”, “аклий ҳужум”, “қарорлар шажараси”, “тармоқлар”, “тарози”, “зинама-зина”, “бурчаклар”, “елпиғич” каби ўнлаб усуллар номи барчага тушунарли ва таниш. Таълим амалиётида ўқитувчи улардан фойдаланишни режалаштирар экан дидактик мақсадни асос қилиб олади. Айти дамда бу мақсадни қандай амалга ошириш устида бош қотиради. Муаммони ечиш учун муайян ғоя яратиш зарурати келиб чиқади. Ҳўш, дидактик мақсад аниқ, уни амалга ошириш босқичлари, таълим усуллари белгиланди, аммо таълим технологияси нима асосига қурилади?

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”да “Ғоя – инсон тафаккурида вужудга келадиган, жамият ва одамларни мақсад сари етаклайдиган фикр. Унда оламни билиш ва ўзгартириш мақсадлари, уларга эришиш йўллари ва воситалари мужассам бўлади” [1] – деб изоҳланган. Ушбу таърифни педагогик технологияларга тадбиқ қиладиган бўлсак, **“таълим бериш ва ўзлаштириш усуллари яратиш, қўллаш, уларни ягона тизимга келтириш” [2] нинг оптимал вариантларини тадқиқ этиш деган таъриф келиб чиқади.** Педагогик технологияларнинг ўқувчилар нутқини ўстиришга йўналтирилган вариантлари уни ишлаб чиққан ўқитувчи-педагоглар яратувчилик фаолияти натижасидир. Айти фаолият асосида ҳам муайян қараш, таълим самарадорлигини таъминлаш ҳақидаги ғоя туради.

Замонавий таълим технологиялари бўйича қизиқарли кузатишлар олиб борган Анатолий Гин сўзлари билан айтганда: “Бундай технологиялар талабаларни ягона фикр доирасидан озод қилиб, тафаккур осмонида эркин парвоз қилишларига имкон яратади”. Бундай шароит яратишда олим “очиқ топшириқлардан фойдаланишни маслаҳат беради. Бундай усулда талабалар креатив (ижодий) тафаккур юритишга, муаммо ечимига турли йўللар, изланишлар орқали етиб боришга йўлланади. “Очиқ топшириқлар”нинг эса ечими кўп бўлади:

Биламизки, ўтган асрнинг 60-йилларидан таълим жараёнида техник воситалардан фойдаланишга киришилган. Ўқитишнинг технологик асосларини назарий ва амалий жиҳатдан илмий шарҳлашга киришилди. 1961 йилда АҚШда “Педагогик технология” журнали; 1964 йилдан Англияда “Педагогик технология ва дастурли таълим”; 1965 йилдан Японияда, 1971 йилдан Италияда “Педагогик технология” журналлари чоп этила бошланган. Россияда ҳам ана шу йўналишдаги илмий изланишлар, тадқиқотлар яратилган. В.М.Клариннинг “Педагогическая технология в учебном процессе”; В.П.Беспальконинг “Слагаемые педагогической технологии” каби қўлланмалари яратилди. 1997 йилдан “Мактаб технологиялари” журнали нашр қилинган. [3]

Ўзбекистонда ҳам XX асрнинг 90-йилларидан педагогик технологияларнинг назарий ва амалий асослари қатор олимлар томонидан тадқиқ этилди: Р.Х.Жўраев, У.Н.Нишоналиев, М.С.Саидахмедов, Б.Л.Фарберман, Қ.Ишматов, Х.Абдукаримов, Т.Назарованинг изланишлари шулар жумласидандир. [4]

Демак, ҳар қандай педагогик технология янгиланишга, такомиллашишига йўналтирилган педагогик ғояларни тақозо этади. Таълим тизимига хос инновация жараёнлари ана шу зарурат натижасидир.

Таълим мақсади, ўқув жараёни мазмуни, ташкилий шакллар, ўқитиш методлари, усул ва воситалари ўқитувчилар тажрибаси билан маҳоратига, изланишларига, янгилик яратиш салоҳиятига кўра мунтазам такомиллашиб, янгиланиб боради. Жамиятимизнинг ҳар жиҳатдан соғлом, баркамол ёшларни шакллантиришга бўлган талаб ва эҳтиёжи туфайли бугунги таълим-тарбия мақсадлари янги мазмун касб этди. Педагогик технологиянинг яхлитлик, ўқув-тарбиявий жараёни лойиҳалаш; натижаларни олдиндан кафолатлаш; тасхишлаш тамойиллари технология қисмларининг кетма-кетлиги, узвийлиги, алоқадорлиги, ўқув материаллари ўзлаштирилишининг индивидуал даражаси ўқув-билув босқичларига мувофиқ изчил суръатда ўсиб боришини таъминлайди. Педагогик технология тамойиллари умумдидактик принциплар (онглилик, фаоллик, кўргазмалилик, назариянинг амалиёт билан боғлиқлиги, таълим-тарбиянинг узвийлиги ҳамда узлуксизлиги, тушунарлилиги, билимлар пухталиги ва ҳ.к) билан уйғунликда ўрганилади.

Инновацион технология асосида ишлашда педагог ва талаба муносабатларининг ўзгариш даражалари:

* Педагог билимни ташувчи, етказувчи эмас, талабани ўқиш билим олишда ёрдамчи, маслаҳатчи, ташкилотчи раҳбарга айланади.

* Унинг учун педагог-конструкторлаш, лойиҳалаш, алгоритмлаш, шараётида иш юритишга ўрганиб боради.

* Икки томонлама фаол, маъсулиятли, ижодкорлик асосида иш юритиш малакаси шаклланади.

* Талабани ўзини-ўзи ўқитиш, фаол ишлашида якка, жуфт, кичик гуруҳларда мустақил ишлаш муҳити ёрдам беради; ўқув жараёни индивидуаллаштирилади; таълим натижалари кафолатланади.

Ҳар қандай педагогик технология йўлловчи (йўналтирувчи), бажарувчи назорат қилувчи ва тузатувчи ҳаракатларни бирлаштиради.

“Ақлий ҳужум”, “Муаммоли таълим”, “бхбхб” каби методлар воситасида ўқитувчи талабаларнинг қандай ўқув топшириқлари устида ишлашлари ёки қандай муаммони ҳал қилишлари лозимлигини олдиндан белгилаб, шу масалалар ечимини топишга йўлловчи саволлар, карточкалар, жадваллар тайёрлайди. Машғулот технологиясини ишлаб чиқади ва лойиҳалайди. Талабалар тайёр топшириқлар асосида изланишга йўғаланади; топшириқлар тушуниб олингач, фаол изланиш, ўйлаш, мустақил фаолият босқичига ўтадилар. Ўз қарорлари, ҳукм-хулосаларини тайёрлашга киришадилар.

Талабаларнинг аниқ, мўлжалли ҳаракатлари ўзлаштирилган ўқув материаллари, билимлар, кўникма ва малакаларни амалда қўллаш натижасига айланади. Айни дамда, янги малакалар ҳам шаклланиб боради. Ўқув ҳаракатлари давомида талабалар тақдим этилган топшириқларни ўрганиш, таҳлил қилиш, таққослаш, бажариш каби қатор фаолият турларини амалга оширадилар. Натижа эса бу ҳаракатлар якунидан юзага келади.

Талаба ўз изланишлари, ўқув-билув фаолияти натижасини ўзи баҳолайди. Ўқитувчи натижалар мониторингини юритади, лойиҳаланган технологиянинг самарадорлик даражасини назорат қилади, уни янада самаралироқ бўлиш воситалари ва имкониятларини белгилайди, аниқлаштиради ҳамда ташхислайди. Технологиянинг муайян қисмларини такомиллаштириш бўйича ижодий иш олиб боради.

Шу соҳада қатор изланишлар олиб борган К.Ишматов “Илғор педагогик технологиялар” (Наманган, 2000) номли қўлланмасида ўқув мақсадларининг кетма-кетлик тизимини (мақсадлар таксономиясини) назорат топшириқларини ўқув мақсадларига эришиш йўллари мунтазам коррекциялаш ёки янгиллаб бориш таълим-тарбия натижалари самарадорлиги ортишига таъсир кўрсатишни таъкидлаган. Т.Мадумаров, М.Камолдиновнинг “Инновацион педагогик технология асослари ва уни инновацион таълим-тарбия жараёнида қўллаш” (“Talqin”-2012) номли қўлланмаларида педагогик мақсадларга эришишнинг тизимли тартиблаган таксономияси (объектлари ўзаро боғлиқлигига асосланиб оддийдан мураккаблашиб борадиган кетма-кетликда туркумлаш, системалаштириш биология фанида таксономия дейилади. Бу ғоя Америкалик олим Б.Блум томонидан яратилган (1956 йил “Таксономия” (I қисм) нашр этилган). лигини таъкидлаб, унда ўқув мақсадларига эришишнинг когнитив соҳаси ишлаб чиқилганлиги; кейинги ўн йилликда эса Д.Кратвол ва бошқа олимлар томонидан педагогик мақсадлар таксономиясининг аффеktiv соҳаси яратилганлиги; когнитив соҳа (билишга оид соҳа) – ўқиб ўрганилган материални эслаб қолиш ва уни такроран айтиб беришдан бошлаб, то ўзлаштирилган билимларни тўла англаб, уларни олдин ўрганилган ғоя, метод ва ҳаракат усуллари билан уйғунлаштириб тасаввур этиш; билимларни эгаллашгача бўлган муаммоларни ҳал этишни ўз ичига олиши баён этилган.

Аффеktiv (ҳиссиётли - қадриятли) соҳага ўқувчи-талабаларнинг оддий идрок қилиш, қизиқиш, қадриятлар йўналишлари ва муносабатларини ўзлаштиришга тайёр бўлишларидан тортиб, то ўқувчининг атроф-дунёга ҳиссий-шахсий муносабатда бўлишини шакллантирувчи мақсадлар киритилган. Бу мақсадлар сирасида қизиқиш ва мойиллик, у ёки бу кечинмаларга ҳамдард бўла олиш; воқеалар ёки одамларга бўлган муносабат; уларни тушунишга, англашга, ҳис қилишга ўргатиш мақсадлари ифодаланган.

3. Психомотор (ҳаракатга оид) ва операцион фаолиятли соҳаларни олимлар асосан малакавий ҳаракатларни қамраб олувчи ўқув мақсадларига кўра тавсифлайдилар. Оғзаки ва ёзма нутқни такомиллаштиришга йўналтирилган малакалар, меҳнат (касб таълими) ва ўқувчи-талабаларнинг жисмоний тарбия таълими доирасидаги малакалари, касб ўргатиш жараёнлари бу соҳага киритилган.

Дидактик мақсадларни изчил амалга ошириш тизимини яратиш орқали ўқув машғулотларининг самарадорлиги кафолатланади. Ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ҳамкорликдаги

фаолияти мавҳум эмас, аниқ мақсад ва вазифалар томон йўналтирилади. Натижаларни баҳолаш андозаси (эталон) ҳам биргаликда яратилади. Нафақат ўқитувчи, балки ўқувчилар ҳам ўз-ўзини баҳолаш имконига эга бўладилар. Шу сабабли инновацион педагогик фаолият модели дидактик мақсаднинг аниқлигини; белгиланган мақсад ва вазифаларга эришиш йўллари (метод, усул воситаларнинг) тўғри танланишини; ўқувчилар фаолиятини бошқариш; ўқув мақсадларига йўналтириш; таъсир кўрсатиш; мотивацияни кучайтириш; ўқув машғулоти босқисма-босқич мазмунли, таъсирчан, самарали ўтишини қамраб олади.

Инновацион педагогик фаолият объектини таълим-тарбия олувчилар: ўқувчи-талабалар ташкил этгани учун бу жараён улар шахсига йўналтирилади. Шу сабабли ўқувчи шахсини шакллантириш ва юксалтиришга йўналтирилган инновацион педагогик жараён инсонпарварлик моҳиятига эга. Ўқитувчи-педагог ўз фаолиятини ижодий ташкил этар экан ҳар сафар янги изланишлар, янгича ёндашувлар туфайли дарс машғулоти шакли ва мазмунини янгилашга интилади, ўз қарашларини тажриба-синов тарзида амалиётга тадбиқ этади. Натижаларга кўра яна изланишга, таълим-тарбия жараёнига янгиликлар киритишга ҳаракат қилади, камчиликларини топади, тўлдиради, мукамаллаштиради. Кўп ҳолларда мавжуд методик қарашлар, қўниқилган назарий қоидалар ўқитувчиларни қониқтирмаслиги мумкин. Зотан, инновацион педагогик жараён ўқитувчи фаолиятининг доимий ўсиб-улғайиб, такомиллашиб, янгиликлар билан бойиб боришини тақозо этади. Янги билимларни мунтазам ўзлаштириб бориш; педагог шахсига, касбий маҳоратига нисбатан замонавий талабларга жавоб берадиган, яратувчилик қобилятига эга бўлиш нафақат таълим-тарбия балки жамият талаби ҳамда эҳтиёжига айланди.

Бугунги кунда келиб ўқитувчи-педагогнинг инновацион фаолияти касбий маданияти билан компитентликнинг асосий таркибий қисмини ташкил қилади. Бўлғуси ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлаш эса давлат аҳамиятига молик жиддий масалалардан биридир. Бу жараён таълим босқичлариаро узвий ҳамда узлуксиз тарзда ташкил этилиши; келажакда ўқитувчилик касбини эгаллашга интилган ёшларни “Устоз-шогирд” тизимида тарбиялашга эътибор қаратиш; олий таълим муассасаларида тайёрланаётган педагог кадрларни касбга йўналтирилган илмий-назарий семинарларга, кафедралардаги илмий-тадқиқот ишларига, хилма-хил илмий лойиҳалар теварагидаги изланишларга, илмий-амалий конференцияларга жалб этиш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. –Т.: 2003. II жилд. 238 б.
2. Педагогика фанидан изоҳли луғат. –Т.: 2008. 286 б.
3. Аҳлидинов Р.Ш. Ўзбекистонда таълимни бошқариш: муаммолар, изланишлар, ечимлар.//Таълим тараққиёти журнали. – Тошкент, 2000. – № 3 - 6. 5 – 93 б.
4. Крышова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста: Методическое пособие. – Москва, “Высшая школа”, 1990.
5. Толипов Ў.Қ.,М. Усмонбоева. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари Т. “Фан” нашриёти, 2006 йил.
- 6.Қамбаров М.М. Бўлажак ўқитувчиларнинг мустақил фикрлаш маданиятини ривожлантириш Услубий қўлланма. Наманган, 2011.